

Germir’de Tarihi Mehmet Pehlivan Evi’nin Başodası’ndaki Sabit Mobilyaların Değerlendirilmesi

Built-in Furnitures of Mehmet Pehlivan House’s “Başoda” in Germir-Kayseri

Gözde KUZU DİNÇBAŞ, Müşfika Gül AKDENİZ

ÖZ

17. yüzyılda kurulduğu düşünülen Germir Köyü’ndeki tarihi konutların korunmasına yönelik bazı çalışmalar yapılmış olmakla beraber, bu evlerin içinde yer alan sabit mobilyalara (şerbetlik, yüklük vd.) ilişkin kapsamlı tespit çalışmaları yapılmamıştır. Son yıllarda saray mobilyaları ile ilgili birçok çalışma yapılmış ancak sivil mimarlık ve halk tipi konutlardaki mobilyalara yönelik belge değeri taşıyan araştırmalar yapılmamıştır. Bu eksiklikler göz önüne alınarak Germir’de 35’e yakın tarihi evin mobilyalarının ayrıntılı ölçüleri alınmış, fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir. İçlerinden, Germir’i en iyi temsil ettiği düşünülen Mehmet Pehlivan Evi seçilerek Başodası’ndaki sabit mobilyalar makale konusu olarak ele alınmıştır. Osmanlı Devleti’nin Batı etkisinde kaldığı 19. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı anlaşılan diğer Germir evleri gibi Pehlivan evinin sabit mobilyaları da Batı’nın etkisindedir. Mobilyaların süslemeleri, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı mimarisinde etkili olan Yeni-Ampir ve Eklektik (derleme) üslupların izlerini taşır. Hıristiyan ağırlıklı bir nüfusa sahip olan Germir köyündeki Pehlivan evinin başodasındaki mobilyalarının tasarım ve biçimlenmesinde ise Hıristiyan halkın etkisinden çok Osmanlı tasarım ilkelerinin etkili olduğu görülür. Osmanlı-Türk odasındaki sabit mobilyaların (yüklük, şerbetlik, seki-sedir vd.) Pehlivan evinde de bulunması ve Türk odasındaki düzene uygun şekilde tasarlanarak düzenlenmesi, mübadele (1923) öncesinde Pehlivan evinde yaşamakta olan Hıristiyan (Ortodoks Rum/Karamanlı/Türkofon Rum/Anadolu Türkü ya da Gregoryen Ermeni) ailenin, Müslüman Türklerle aynı gelenekleri paylaştıklarını göstermektedir. Aynı sabit mobilyalar ve benzer tasarım özellikleri diğer Germir evlerinde de görülmektedir. Pehlivan evinde başoda kapısının yüklükle birlikte tasarlanması ve odadaki bütün sabit mobilyaların bir bütün olarak aynı üretim süreci içinde ele alınması Türk odasındaki mobilyaların tasarım anlayışı ve süreciyle birebir örtüşmektedir.

Anahtar sözcükler: Mehmet Pehlivan Evi; sabit mobilyalar; Türk odası mobilyaları.

ABSTRACT

A number of studies has been made concerning the preservation of historical Germir houses. On one hand no work has been made in regard to the built-in furnitures (şerbetlik, cupboard, etc.) of rooms or houses. Recently in respect to palace furnitures many studies have been made; in return there is no basic fieldwork concerning the Ottoman period houses’ built-in furnitures. Detecting the inadequacies of the field, it was decided to study the built-in furnitures of Germir. Among 35 houses, the built-in furnitures of Mehmet Pehlivan House were chosen as the best example and the most representative one. Like most of the existing Ottoman Period houses, the Germir houses are made in the second half of the 19.th. century, their decoration being more under the effect of European styles. The Germir and Pehlivan houses were Christian houses, and the population of Germir was mainly consisting of Christians (Orthodox Greeks/ Karamanians/ Turkofon Greeks/ Anatolian Turks and Gregorian Armenians) before the migration (1923). However, the house and furniture design, with some exceptions, was mainly under the effect of traditional Ottoman planning and design. In the Pehlivan house, the main room’s (başoda) furnitures were arranged like the furnitures of the Turkish “Başoda”. The built-in furnitures of the Ottoman/Turkish “Başoda” comprises of “yüklük (cupboard), şerbetlik, seki-sedir/diwan”, and some other minor wares. In the Pehlivan House the door is handled together with the furnitures of the main room (başoda), placed on the same partition wall, having the same concept with the Turkish “Başoda” as cited above.

Keywords: Mehmet Pehlivan House; fixed (built-in) furniture; Turkish room furniture.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul

Başvuru tarihi: 12 Haziran 2018 - Kabul tarihi: 13 Ekim 2018

İletişim: Gözde KUZU DİNÇBAŞ. e-posta: gozdedincbas@hotmail.com

© 2019 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2019 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Kayseri ilinin güney doğusunda, merkez ilçe Melikgazi'ye bağlı bir mahalle konumunda olan eski Germir (Kermira) Köyü¹, Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık 1590-1620 yılları arasındaki çalkantılı döneminde, Celali İsyanları (16.-17. yy) sırasındaki nüfus hareketleri sonucu kurulmuştur² (Şekil 1).

Germir kelimesinin etimolojik kökeni ve anlamı ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlardan en yaygını, Ermenice'de "kırmızı" anlamına gelen "Garmir, Karmir (Կարմիր)" kelimesidir ki bu, bölgedeki binaların yapımında kullanılan kırmızı renkli taşlarla ilişkilendirilmektedir.

Çeşitli seyyahların kitaplarında adı geçen Germir'den, Edmund Naumann (1893) "Garmir" olarak bahsederken⁴ seyyah William J. Hamilton'un "Ghirmi" şeklinde söz ettiği görülmektedir.⁵ Rum asıllı Türk ve Fransız tarihçi Stefanos Yerasimos Fener Patrikhanesi kayıtlarında köyün adının "Kermiria, Kermirion" olduğunu, kökeni bilinmeyen bu kelimenin Yunanca söylenişinden dolayı zamanla 'Germir' dönüşmüş olabileceğini söyler.⁶

Nikolaos Rizos ise bu yaklaşımlardan farklı olarak kelimeyi bölge halkının nüfus yapısına bağlı olarak yorumlamış ve Germir'in "Debbağhane, Tabakhane (deri işlenen yer)" manasındaki "Karmir/Kermir" kelimesinden gelmiş olabileceğini belirterek aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

"Bu köy başlangıçta az sayıda insanların bulunduğu bir köy olup sadece Ermeniler tarafından ikamet ediliyordu. Ermeniler ise deri ticareti (ayakkabı gibi deri ürünlerin üretimi) ile uğraşıyorlardı. Ermenice 'tabakhane' anlamına gelen 'Karmir' kelimesinin zamanla değişikliğe uğrayarak günümüze 'Germir' olarak geldiği düşünülmektedir."⁷

Birçok etimolojik kökene ve anlama sahip olan Germir adı, İçişleri Bakanlığı'nın 1940'da kurduğu "Yabancı Adları Değiştirme Komisyonunun yerleşim birimlerinin adlarını Türkçeleştirme çalışmaları sırasında "Konaklar (1960)" olarak değiştirilmiştir.⁸ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 24.12.1993 tarihli, 1643 numaralı karar ile Kentsel Sit Alanı olarak tescil edilmiş olan köyde yaşayan halk arasında kabul görmeyen Konaklar adı, 2000 yılında değiştirilerek yeniden Germir olarak kullanılmaya başlanmıştır⁹ (Şekil 2 ve 3).

Şekil 1. Kaisarije, Germir (1902-1916).³

Şekil 2. Germir Köyü Kentsel Sit Alanı, 2013.¹⁰

Şekil 3. Germir, 2016.¹¹

Germir'in nüfus yapısı incelendiğinde, 1915 Ermeni Tehciri ve 1923 Rum mübadelesi öncesine kadar köyde Müslüman Türk, Ortodoks Rum ve Gregoryen Ermeni nüfusun birlikte yaşadıkları görülmektedir.¹² Ağırlıkla ticaretle uğ-

¹ Eski metinlerde köy olarak geçen bölge günümüzde Melikgazi ilçesine bağlı bir mahalledir.

² Altuğ, 2016, s. 176.

³ <https://digitalcollections.nypl.org/items/95d04112-04fd-4164-e040-e00a18067503>

⁴ İlater, 1988, s. 1666.

⁵ Hamilton, 2013, s. 602.

⁶ Korat, 2000, s. 12.

⁷ Rizos, 1856, s. 72-73.

⁸ Çokona, 2016, s. 329.

⁹ Cömert, 2014, s. 21.

¹⁰ Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kuruma, Uygulama ve Denetim Şube Müdürlüğü (KUDEB) Arşivi.

¹¹ Abdullah Tezer Kişisel Fotoğraf Arşivi

¹² 1875 nüfus kayıtlarından edinilen bilgilere göre köyde 1214 hanede toplam 6070 (1476 Rum (Türkofon Rum, Karamanlı, Anadolu Türkleri), 958 Gregoryen, 489 Müslüman) nüfus vardır. Bölgede yaşayan Hıristiyanların anadilleri Türkçedir ve başka dil bilmezler. (Cömert, 2014, s. 88, s. 118).

Şekil 4. (a-d) Germir Köyü’ndeki geleneksel sokak dokuları, 2017.

raşan halkın kazandıkları paralarla köyde, kentlerdeki gibi görkemli yapılar (taş konaklar, evler) yaptırdıkları, kurdukları dernekler yardımıyla da cadde ve sokaklara kaldırım taşları döşedikleri bilinmektedir.¹³

Tehcir ile birlikte Yunanistan’a gönderilen göçmenler, Selanik’in Tumba ve Yeni Mutalaski semtleri ile Attika’da Nea Ionia Bölgesi’ne yerleşmişlerdir.¹⁴ Farklı etnik kökenden halkın (ağırlıklı Hıristiyan) birarada yaşadıkları bir köy olan Germir, göçler sonrasında giderek Müslüman Türklerin yaşadıkları bir yer haline gelmiştir.

Kayseri ili Melikgazi ilçesinde, Kayseri-Sivas yolunun güneyinde bir vadi içerisinde yer alan Germir Köyü, G. Kazazoğlu’na ait 1953 tarihli Yunanca bir belgede aşağıdaki sözlerle anlatılmaktadır:

“Köye girişte ovoidan inerken (Kayseri) vadinin içine gömülü olarak bulunan köyde derenin bir tarafına dayanmış ve amfi tiyatro görünümünde inşa edilmiş olan evlere rastlıyoruz. Ayak kısmımızda ise sel yatağı vardır. Derenin her iki tarafında yüksek ve gösterişli taş duvarlarla çevrili bostanlar vardır. İçinde Kermira’nın bulunduğu vadi her yerde aynı açıklığa sahip değildir. Güneydoğu ve kuzeybatıda derenin güzergahı boyunca bir daralma göze çarpar. Doğu kısmı kayalık ve sarpdır. Batı kısmı daha normaldir ve çok sarp değildir...”¹⁵

G. Kazazoğlu’nun anılarında bahsedilen şekle uygun olarak kuzeybatı ve güneydoğu yönlerinde uzanan tarihi Derevenk Vadisi içerisinde yer alan Germir Köyünde, geleneksel dokunun korunduğu birçok sokak (426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 434. vd.) ve tarihi ev bulunmaktadır (Şekil 4).

Çoğu bodrum, zemin ve birinci kat olarak inşa edilmiş olan bu tarihi evlerin ikinci katları çoğunlukla yıkılmış, giriş ve bodrum katları ancak ayakta kalabilmiştir. Bu tahribatın giderek artmasını önlemek amacıyla bölgedeki geleneksel sokak dokusunun ve konutlarının (strüktür, cephe vd.) korunmasına yönelik bazı çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Yapıyla birlikte içlerindeki elemanların da tahribata uğradığı, hatta sökülerek sobada yakıldıkları¹⁶ ya da farklı şehirlere götürüldükleri düşünülecek olursa¹⁷, yapı içlerinin korunması ile ilgili kararlı bir tutumdan bahsedilemez. Binalar kısmen korunmuş olsalar da, iç mekânlarda bazı sabit mobilyaları özgün durumlarını koruyabilirken, bazıları özgünlüklerini büyük ölçüde kaybetmiş ya da yerlerinden sökülerek başka yerlere taşınmışlardır.

Germir’in tarihi evlerindeki sabit mobilyaların anlatımına geçmeden önce kısaca Türk evinde ve odasındaki mobilyalardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Anadolu’ya Müslüman olduktan sonra da büyük bir göç dalgasıyla gelen ve göçebelik geleneklerini sürdürmeye devam eden Türklerin evlerinde daha çok sabit mobilyalar bulunmakta, bunların yanında sınırlı sayıda hareketli mobilyalar da (rahle, sandık, sehpa, beşik, duvar rafları, ısınma eşyaları mangal, tandır vd.)¹⁸ yer almaktaydı. Ayrıca çatal-kaşık, bakır kaseler, leğen, ibrik gibi mutfak eşyaları yanında lamba, şamdan, fener gibi aydınlatma eşyaları da vardı.¹⁹

Türk evinin en önemli birimi olan “Başoda”da günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılamak üzere seki-sedir, ocak, yüklük, şerbetlik, kavukluk gibi birçok sabit mobilya bulunmaktay-

¹³ Cömert, 2010, s. 353.

¹⁴ Küçük Asya Araştırma Merkezi / Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Atina), Sözlü Gelenek Arşivi (Αρχείο Προφορικής Παράδοσης), Mübadil Yerleşimleri Dosyası: No.13.

¹⁵ Küçük Asya Araştırma Merkezi / Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Atina), Sözlü Gelenek Arşivi (Αρχείο Προφορικής Παράδοσης), Kermira (Κερμίρα) dosyası: ΚΑΠ 85-88.

¹⁶ Cömert, 2014, s. 144.

¹⁷ 427. sokak 80 numaralı konutta ikamet etmekte olan Mehmet Pehlivan, komşusu olduğu 427.Sokak 76 numaralı Firincioğlu Konağı’na ait ahşap elemanların sökülüp götürülmeye çalışıldığına bizzat tanıklık

etmiştir. (Germir’de bir çok aile bir-biriyle akraba olduğu için aynı isim ve soyisimde birden fazla şahıs ile karşılaşılabilir.)

¹⁸ Yılmaz, 2005, s. 13.

¹⁹ Çelebi, 2017, s. 30-33.

di. Sekiyasında ayakkabılar çıkartıldıktan sonra sekiye geçirdi. Hatta denilebilir ki gece odaya serilen yataklar, sergiler (kilim ve halılar) ve taşınabilir yer sofraları dışında Türk odasının neredeyse bütün eşyaları sabit mobilyalardan meydana geliyordu.

Isınmak, aynı zamanda yemek pişirmek için kullanılan yaşmaklı ocak odanın dekoratif bir ögesi, statü sembolüdür ve içinde bulunduğu odanın önemini artırır. Pencerelerin önünde yer alan ve neredeyse bütün odayı dolanan sedirler, üzerlerine serilen ot yastık ve minderlerle gün içinde ev halkının dinlenmesi, misafirlerinin ağırlanması için kullanılırken geceleri yüklüklerden çıkartılan döşeklerle yatağa dönüştürülür. Gelinlik kızların çeyizlerinin ve her türlü dekoratif eşyanın oymalı hücrelerinde sergilendiği şerbetlikler odanın önemli mobilyalarındandır.

Türk odasında mobilyalar odanın mimari öğeleriyle (bezemeli ahşap tavanı, oymalı ahşap kapıları ve ahşap kepenkli pencereleriyle) bir bütünü meydana getirir ve birlikte tasarlanmışlardır. Çoğu sabit olan mobilyalarla birlikte tasarlanan Türk odası ve mimari elemanlarının zamanla standart bir hale geldiği söylenebilir. Türkiye sınırları içinde Türk odasının gelişimi ne yazık ki yüzyıllara bağlı örnekler eşliğinde düzenli olarak izlenememektedir. Türk ev ve odasının çok kere taş gibi kalıcı malzeme yerine kerpiç ve ahşap gibi geçici malzemelerden üretilmiş olması da bu durumu pekiştirmektedir. Günümüze ulaşan Türk evi ve odası örnekleri daha çok geç devirlere ve Batılılaşma sonrasına aittir.

Bina yapılırken binayla birlikte inşa edilen Türk odasındaki sabit mobilyaların Batıdaki karşılığı "hareketli mobilyalar"dır. Batılılaşma sonrasında Avrupa ile meydana gelen sosyo-ekonomik ilişkiler sonucu önce saraylarda (Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız sarayları) Batı kaynaklı mobilyaların (masa, sandalye, koltuk, kanepeler, gardırop vd.) kullanılmaya başlandığı gözlenmektedir. Başlangıçta kabul edilmesi zor olan ve reddilen²⁰ bu hareketli mobilyaların zamanla kentteki diğer yapılara, özellikle saray yaşantısını örnek alan zengin evlerine hızla yayıldığı görülmektedir.²¹ Batılı yaşam koşullarına yabancılaşma duyulması ve eski alışkanlıkların birdenbire terkedilememesi yüzünden Batı kaynaklı mobilyaların geleneksel sabit mobilyalar yanında yardımcı eşya olarak kullanılmaya başlandığı görülür. Nitekim 19. yüzyıl Kayseri'sine ait tereke kayıtlarında (1830-1873) bu durum açıkça görülmekte, Müslümanların (Türklerin) Rum ve Ermenilerin kullandıkları mobilyalarla ilgili ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.²² Bu kayıtlara göre Rumlara ait 3 oda takımı; Ermenilere ait 5, Müslümanlara ait 3, toplam 8 masa; Ermenilere ait 9, Rumlara ait 7 toplam 16 adet san-

dalye bulunmaktadır; Ayrıca Rumlara 4 ahşap kanepeler kullanıldıkları bilgisi de bu kaynaklarda yer almaktadır.²³

Yapılan literatür araştırması sonucu, daha önce Germir konutlarındaki mobilyalara (yüklük, şerbetlik, ocak vd.) yönelik sistematik araştırma yapılmadığı görülmektedir. Tarihi evlerdeki mobilyalarla ilgili belgeleme çalışmaları oldukça yetersizdir. İç mekanlardaki mobilyalara ilişkin tespitler, tarihi yapılarla ilgili çalışmalar esnasında tesadüfen çekilmiş bazı iç mekan fotoğraflarından ibarettir. Tarihi Germir evleriyle de durum oldukça benzerdir. Germir'i konu alan tez çalışmalarında²⁴ ya da Kayseri hakkında yazılmış kitapların bir bölümünde²⁵ bazı sabit mobilya fotoğrafları yer almaktadır. Tarihi evlerde kullanılmış olan mobilyalar konusundaki eksikliklerin giderilebilmesi amacıyla tarihi Germir evlerindeki sabit mobilyalara ilişkin bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, 19.yüzyıl geleneksel Germir evleri arasında özgün sabit mobilyaları ile günümüze kadar ulaşabilen sayılı örneklerden biri olarak, 427. Sokakta, 35 numaralı "Mehmet Pehlivan Evi" ve "Başodası" geleneksel Germir evlerindeki (bir ölçüde geleneksel Osmanlı konutundaki) sabit mobilyaları tanımlamaya yardımcı bir örnek olarak ele alınarak incelenecektir. Evin içindeki sabit mobilyalara değinmeden önce kısaca evle ilgili bazı mimari özelliklerden bahsetmek, mobilyaların doğru değerlendirilmesi açısından oldukça yararlı olacaktır.

Mehmet Pehlivan Evi

Günümüzde mülkiyeti Mehmet Pehlivan'a ait olan ve adını söz konusu kişiden alan ev tapuda, Kayseri İli, Melikgazi İlçesi, Germir Mahallesi, 427. Sokak, 11295 Ada, 19 Parsel, 35 numarada kayıtlı olup Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu (KKVKBK) tarafından 18.09.2014 tarihinde tescil edilmiştir.

Evin yapım tarihi, mimarı ve ilk sahipleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak köyde çoğu 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği bilinen diğer evlerle²⁶ karşılaştırıldığında, Mehmet Pehlivan Evinin mimarisinden, bezemelerinden, içindeki sabit mobilyaların üslubundan diğer tarihi Germir evleriyle yakın tarihlere yapılmış olduğuna dair izlere rastlanmaktadır.

Yığma sistemde inşa edilmiş olan evin ana yapım malzemesi düzgün kesme taştır. Tescil fişinde bodrum (erzem, zerzemi)²⁷, zemin ve birinci katların olduğu belirtilen yapı-

²³ Ancak mobilyaların devingen durumlarından dolayı Germir'de yaşanan nüfus hareketliliği (göçler vd.) sürecindeki akıbetleri bilinmemektedir.

²⁴ Örnek olarak Beyhan Bolak Hisarlıgil'e ait (2007) "Yerleşmenin Düş(üm)lenmesi: Geleneksel Anadolu Yerleşmelerinde "Ara"lar" adlı doktora tezinde ve Burcu Gündüz'e ait (2011) "Kayseri İli Germir Mahallesi Köseoğlu Konağı Restorasyon Önerisi" adlı tezlerde mobilya fotoğrafları ile karşılaşılmaktadır.

²⁵ Örneğin Vacit İmamoğlu'nun "Geleneksel Kayseri Evleri" kitabında, Gonca Büyükmihç'i'nin "Kayseri'de Yaşam ve Konut Kültürü" kitabında ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin yayınlamış olduğu "Germir" kitabında bazı mobilya fotoğrafları yer almaktadır.

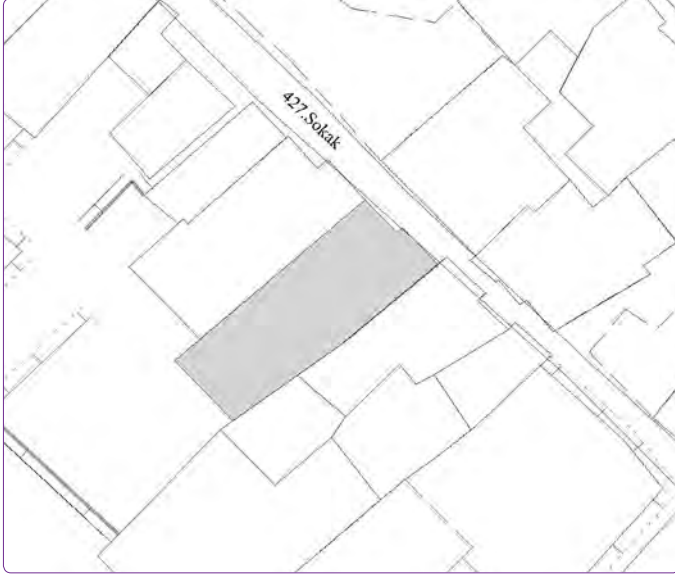
²⁶ Fıncıoğlu Konağı (1854), İbahim Akdağ Evi (1862), Nuh Mehmet Deneme Evi (1864), Köseoğlu Evi (1868).

²⁷ Kuban, 1995, s. 253, s. 259.

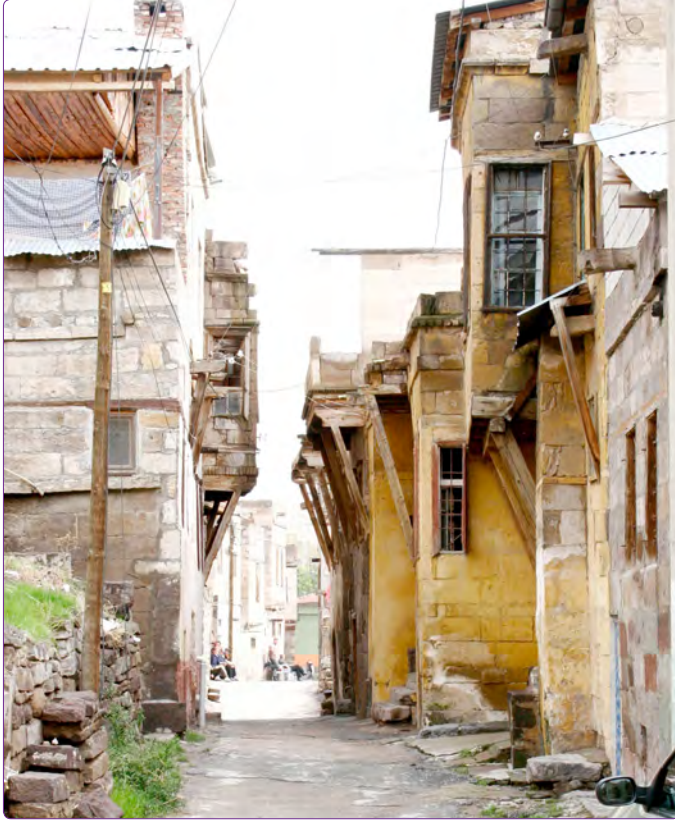
²⁰ Örneğin Padişah III.Osman'ın Topkapı Sarayı'nda az sayıda bulunan ve Avrupa'dan hediye gelen mobilyaları kafir işi olarak nitelendirenler parçalattığı ileri sürülür. (Demiraslan, 2005, s. 120).

²¹ Yılmaz, 2005, s. 15.

²² Çelebi, 2017, s. 33.

Şekil 5. Mehmet Pehlivan Evi’nin vaziyet planı.²⁸

Şekil 6. Mehmet Pehlivan Evi’nin yer aldığı 427. Sokak.

nın günümüzde bodrum ve zemin katı ayakta kalmış olup üst katı tamamen yıkılmıştır (Şekil 5).

Sokağa paralel yerleştirilen binaya, dar cephe üzerindeki ana giriş kapısından girilmektedir. Evin iki yanında yer alan komşu binalar bitişik nizamda yapılmıştır. Bitişik nizamdaki

Şekil 7. Mehmet Pehlivan Evi’nin ana giriş kapısı.

binalar, Germir’deki geleneksel sokak dokusunu meydana getiren en belirgin özellik olarak tanımlanabilir. Yolun karşı-sındaki binalarla ev arasındaki mesafenin oldukça az olduğu (yakl. 2 m.) görülür. Binaların birbiriyle ve yollarla olan ilişkisi, Osmanlı sokak dokusu ile Germir sokak dokusu arasında büyük benzerlik olduğunu göstermektedir (Şekil 6).

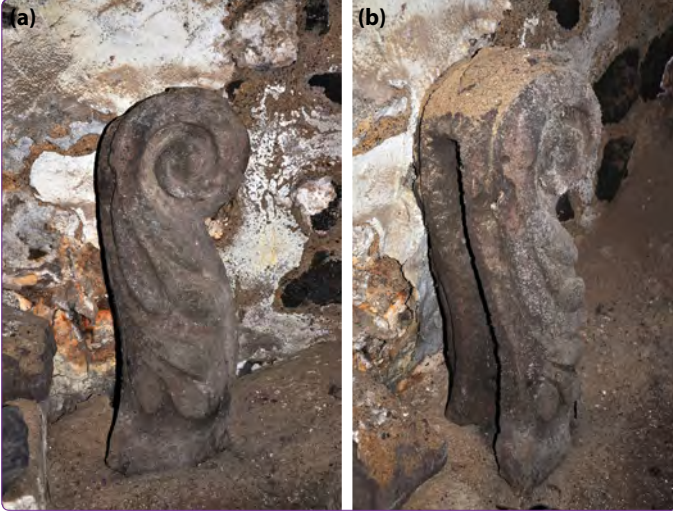
Sokaktan üç basamak çıkılarak içerlek yerleştirilmiş basık kemerli, çift kanatlı, ahşap giriş kapısına gelinmektedir. Ana giriş kapısı, binanın kuzeydoğu cephesinde yer alır (Şekil 7).

Yapının ana giriş kapısı dışında, bodrum katın güneybatı cephesindeki ahşap kapıdan bahçeye, kuzeydoğu cephesindeki diğer kapıdan da 427. sokağa ulaşılmaktadır.

Yıkılan ikinci katın çıkmalarından geriye kalan eliböğ-ründeler²⁹ estetik bir görünüm sergilemektedir. Germir konutlarının cephelerinde, çatı hizalarında yer alan çörtlenler (gürtenler)³⁰ taş işçiliğinin güzel temsilcilerindedir. Binanın bodrum katında da yüzeyi palmetlerle süslü yerinden sökülmiş bir başka çörtlen bulunmuştur (Şekil 8).

²⁸ Germir Mahallesi’ne ait Vaziyet Planı 04.07.18 tarihinde Melikgazi Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü’nden temin edilmiştir.

²⁹ “Evin çıkmaları altına aralıklı olarak biri” Kuban, 1995, s. 253.
³⁰ Kartal, 1990, s. 11.

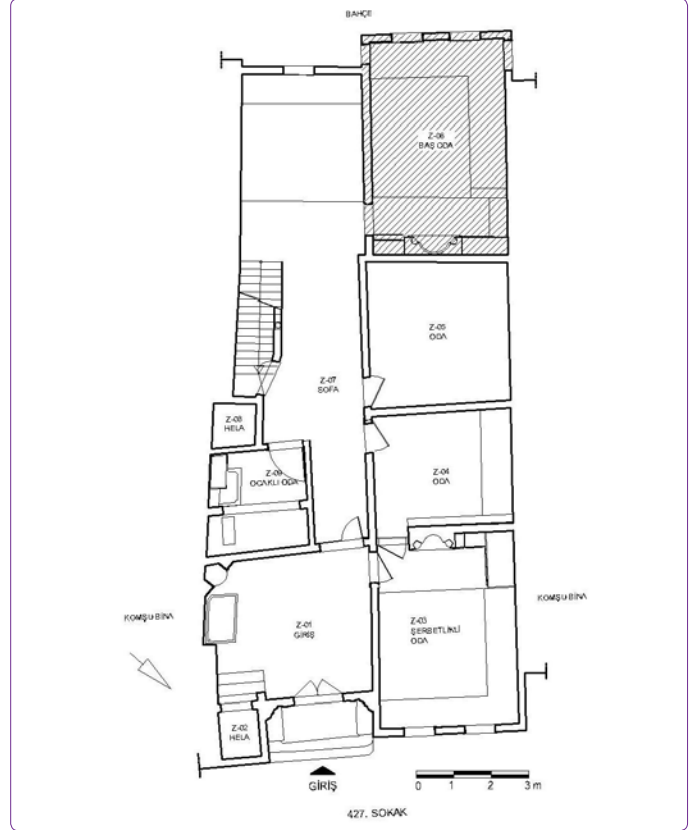
Şekil 8. (a, b) Mehmet Pehlivan Evi bodrum katında bulunan taş çörtlen.

Şekil 9. (a, b) Mehmet Pehlivan Evi'nin bodrum katındaki hizmet birimleri, 2016.

Sokak seviyesinin zamanla yükselmesinden ve sokaktaki eğimden dolayı zamanla gömülen (yaklaşık 1m.) bodrum katında evin depo ve hizmet birimleri yer almaktadır. Farklı kotlarda düzenlenmiş olan bodrum kattaki bu hizmet birimleri taştan kemerli geçitlerle birbirine bağlanmaktadır (Şekil 9).

Zemin katta ise odalar (Şerbetlikli Oda/Z-03, Diğer Odalar Z-04 ve Z-05, Başoda/Z-06) kuzeybatı cephesi boyunca sıralanmıştır. Zemin kattaki hizmet mekanları (Hela/Z-02 ve Z-08, Ocaklı Oda/Z-09 ve Merdivenler) ise evin güneydoğu cephesinde yer almaktadır. Odalar arasında birbirine geçişi sağlayan Sofa/Z-07 yer alır. Odaların sofanın bir tarafına yerleştirilmiş olması konutun dış sofalı plan tipinde olduğunu gösterir, ancak bina bitişik nizamda yapıldığından, plan değişikliğe uğramış dış sofalı ev olarak değerlendirilmelidir (Şekil 10 ve 11).

Şekil 10. Mehmet Pehlivan Evi zemin kat krokisi.

Şekil 11. (a, b) Mehmet Pehlivan Evi'nin Z-07 no'lu sofası.

Şekil 12. Mehmet Pehlivan Evi Z-01 no’lu girişde yer alan lambalık.

Geçmişteki işlevleri hakkında kesin bir yargıya varılamasa da, özellikle başodaların ve önemli olduğu döşenme şekillerinden anlaşılan büyük odaların Türk odası gibi çok işlevli (yatma, oturma vd.) mekanlar oldukları anlaşılmaktadır. Odanın kullanım amaçlarını bir ölçüde tanımladığı düşünülen sabit mobilyaların her odada bulunmadığı görülmektedir. Bu yüzden bazı odaların/Z-04, Z-05 kullanım amaçları belirlenememiştir.

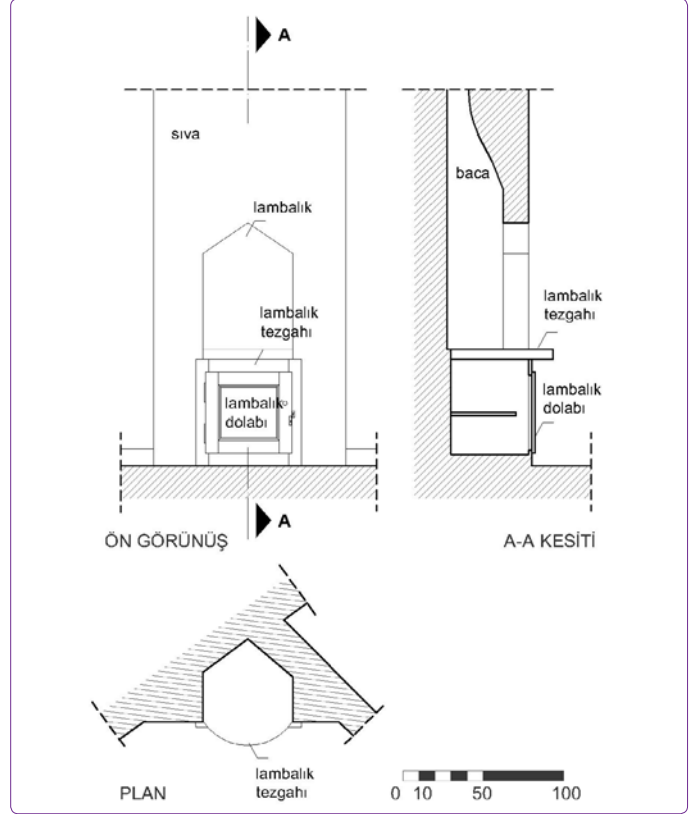
Ana giriş kapısının açıldığı giriş/Z-01 zemin kattaki diğer odalara (Şerbetlikli Oda /Z-03, Diğer Odalar/Z-04 ve Z-05, Başoda/Z-06, Sofa/Z-07, Hela/Z-08, Ocaklı Oda/Z-09) göre daha alçak kottadır. Buradan Helaya/Z-02), Şerbetlikli Odaya/Z-03 ve diğer odaların açıldığı Sofaya/Z-07 geçilmektedir.

Giriş holünün köşesinde (güneyde), altında kapaklı bir dolabı bulunan niş yer almaktadır. Duvar yüzeylerindeki lekeleri bu mobilyanın “lambalık (lamba ya da çıra konulan yer)³¹” olarak kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir (Şekil 12 ve 13).

Başoda (Z-06) ve Sabit Mobilyaları

Mehmet Pehlivan Evi’nin zemin katında, bahçe yönünde

³¹ Yavaş, 2016, s. 9.

Şekil 13. Mehmet Pehlivan Evi Z-01 no’lu girişde yer alan lambalığın plan, kesit ve görünüşü.

(güneybatıda) yer alan, dikdörtgen şeklindeki “Z-06 no’lu oda”, içinde yüklüğü-şerbetliği, seki altı, sekisi ve sedirleri ile evin günümüze ulaşmış bölümleri içinden en donanımlı odasıdır.³² Günümüzde evin yıkılan üst katındaki odalar ve içlerindeki mobilyalar hakkında bilgi sahibi olunamadığından Z-06 no’lu oda evin “Başodası (Tol’u)³³” olarak tanımlanmış ve kabul edilmiştir. Günümüzde yılın belirli aylarında kullanılan evin³⁴ odaları içindeki sabit mobilyalara bakıldığında, geleneksel Türk evinde olduğu gibi oturma, yatma, dinlenme gibi çok amaçlı kullanıma yönelik düzenlenmiş oldukları görülür (Şekil 14).

Odanın ikisi güneybatı cephesinde bahçe yönünde yer alan, diğer ikisi de daha dar köşe penceresi şeklinde olan, toplam dört adet ahşap penceresi (penek)³⁵ bulunmaktadır. Kare şeklindeki ufak tepe penceresi ise bu pencerelerin ortasında ve daha yüksektedir. Tüm oda pencerelerinin önünde geleneksel demir parmaklıklar ve ahşap kepenkler vardır. Kepenklerin sürekli kapalı tutulmalarından dolayı oda içi oldukça karanlıktır. Tavanı ahşap kirişli (koşat)³⁶ ters tavan olup zemini düzgün kesme taştır.

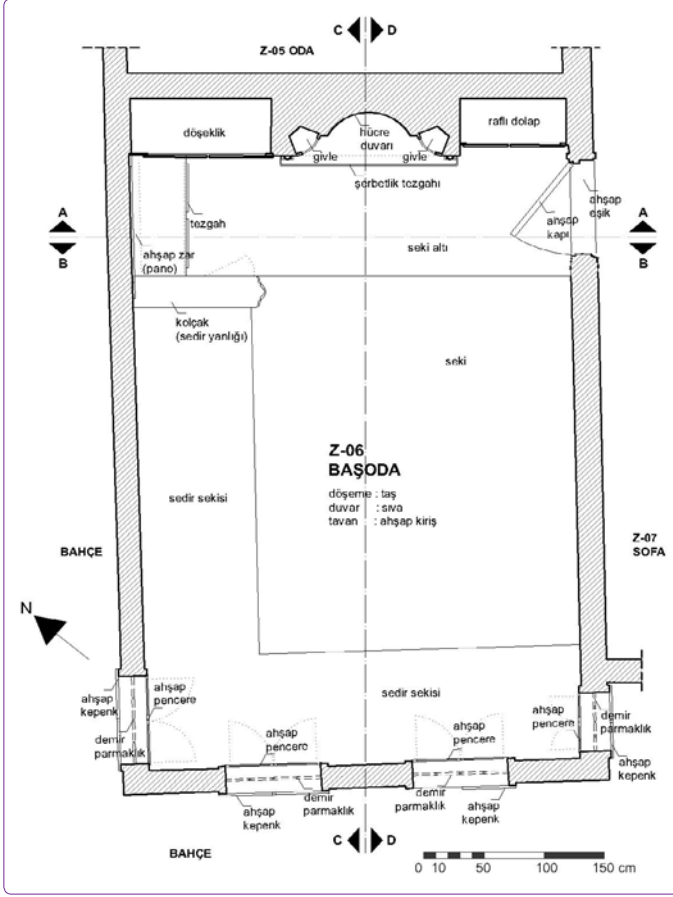
³² Türk Evi’nin en saygın yerinde, esas katta bulunan, evin büyüğünün misafirlerini ağırladığı ve toplantılar yaptığı, özenle döşenmiş, en büyük ve en donanımlı “Başoda” tanımlaması ile eş anlamlı bir oda görünümündedir.

³³ Kuban, 1995, s. 258.

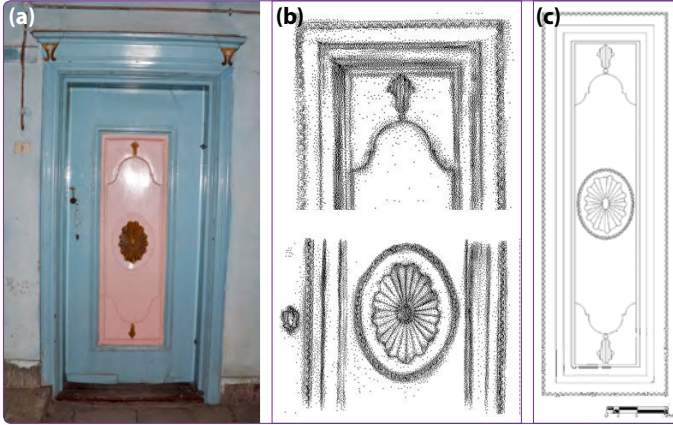
³⁴ Ev sahipleri tarafından mevsimlik olarak (yaz aylarında evin avlusunda salça, turşu vd. kışlık ihtiyaçlarını hazırlamak amacıyla) kullanılmaktadır.

³⁵ Kuban, 1995, s. 256.

³⁶ Kuban, 1995, s. 255.

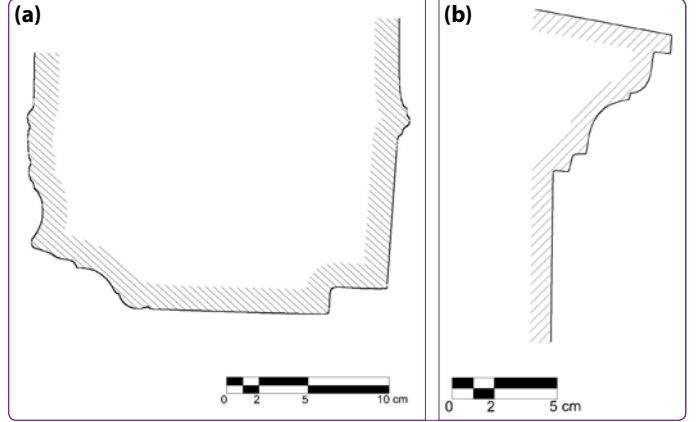
Şekil 14. Z-06 no'lu başodada yer alan sabit mobilyalar.

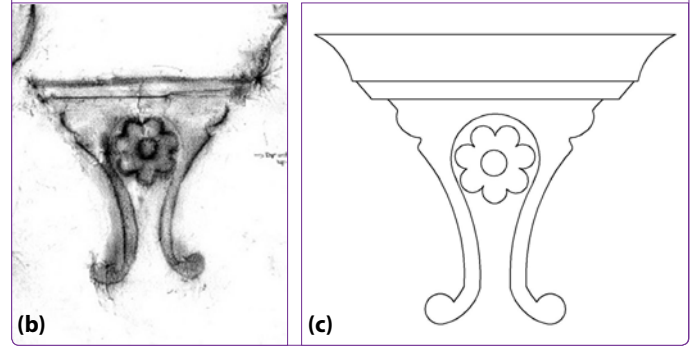
Şekil 15. (a-c) Z-06 no'lu başoda kapısı, kapı tablasındaki desenlerin istampajları ve bunların ölçekli çizime aktarılması.

Odanın güneydoğu duvarı üzerinde yer alan ahşap giriş kapısı tek kanatlı ve bezemelidir. İstampaj³⁷ tekniğinden yararlanılarak üzerindeki desenin çizildiği kapı tablasının ortasında oval güneş desenli rozet, tablanın alt ve üst kısımlarında kemer üstünde stilize lale motifleri yer almaktadır (Şekil 15).

³⁷ "Kazılmış veya kabartma olarak yapılmış bir şeklin, tazyik suretiyle kabartma veya çukur olarak alınan kopye sureti." Arseven, 1957, s. 764.

Şekil 16. (a, b) Z-06 no'lu başodanın kapı pervazından alınan tarak izleri.

Şekil 17. (a-c) Z-06 no'lu başoda kapısının üst köşelerinde yer alan gül motifi, istampajı ve çizimi.

Kapı pervaz silmeleri, üç yönden de oda kapısını çevrelemektedir (Şekil 16).

Üstte, sağ ve sol köşelerdeki ters C kıvrımların ortasında kabartma gül motifleri yer almaktadır (Şekil 17).

Giriş kapısı sekialtı'na (taşlık³⁸, paygah³⁹, saffinal⁴⁰) açılır.

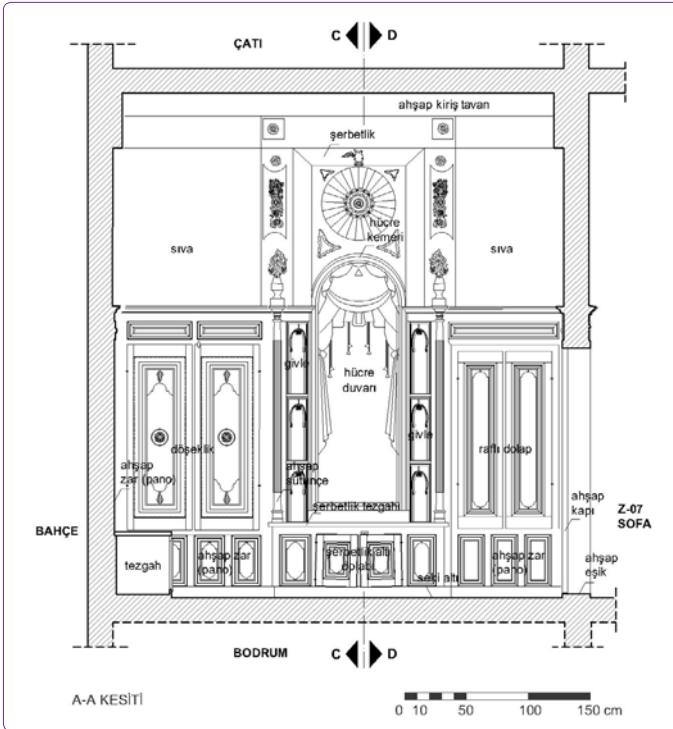
³⁸ "Oda kapısından girilince ayakba- Kuban, 1995, s. 257.

ların bırakıldığı, genellikle yüklük ve Arseven, 1983, s. 1598.

gusulhanenin bulunduğu bölüm." Tomsu, 1950, s. 30.

Şekil 18. Z-06 no’lu başodanın kuzeydoğu duvarında yer alan döşekli yüklük ve şerbetlik, 2016.

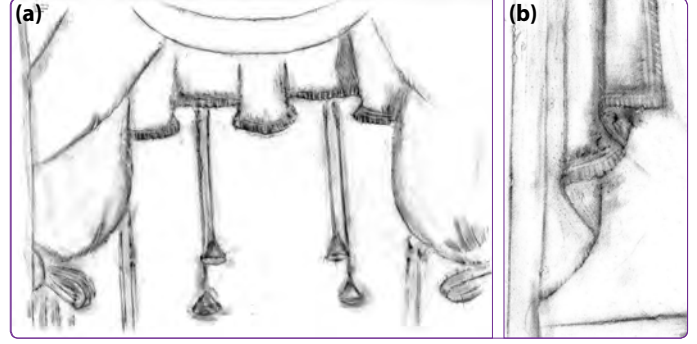
Şekil 19. Z-06 no’lu başodanın kuzeydoğu duvarında yer alan döşekli yüklük ve şerbetliğin önden görünüşü.

maktadır. Odanın depolama alanı olan yüklük⁴¹ ve şerbetliği de tam burada, seki altına açılan kapının yanında, kuzeydoğu duvarında yer alır. Anadolu’da birçok konutta “şerbetlik (çiçeklik)”⁴² adıyla karşımıza çıkan ve bulunduğu duvar üzerindeki yüklükle birlikte inşa edilen bu sabit mobilyanın sağ ve sol bölümleri kapaklı, ortası ise açıktır. Şerbetlik düşey yönde başlıca üç ana bölümden meydana gelir. Zeminden tavana

⁴¹ “Yatak dolabı, şilte, yorgan ve yastık gibi yatak takımlarını koymaya mahsus büyük ve kanatlı dolap.” Arseven, 1983, s. 2224.

⁴² “Eski Türk evlerinde mihrap şeklinde içeriye doğru girgin olarak ayna

koymaya mahsus kısımların iki yanlarında yukarıdan aşağıya doğru sıralanmış şekilde birkaç gözden ibaret olarak yapılmışları da vardır. Bunlara Şerbetlik de denir.” Arseven, 1958, s. 396.

Şekil 20. (a, b) Hücre duvarında yer alan barok perde motifine ait it-tampaj örnekleri.

doğru, altta küçük dolap kısmı (kapaklı ya da kapaksız), ortada kemerli niş kısmı⁴³, en üstte de kemerli başlık kısmı bulunmaktadır. Yatay yönde de üç bölümlüdür, sağda ve solda yüklük, ortada ise niş bulunmaktadır (Şekil 18 ve 19).

Alçı kabartma yüzeyle kaplı nişin (hücre duvarının) üzerinde 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batılılaşma sonucu ilk defa İstanbul’da görülen ve daha sonradan Anadolu’ya yayılan Barok perde motifi yer almaktadır. Simetrik düzenlenen ve yanlara doğru büzülerek toplanmış olan perdenin ucundan püsküller sarmaktadır (Şekil 20).

Nişin sağ ve solunda üst üste yerleştirilmiş üçerden, toplam altı kemerli hücrecik bulunmaktadır. Beşgen planlı bu hücreciklerin altta ön yüzleri düz, üst kısımları ise ortalarında ufak volütlü başlıklı kolonlar olan kemerciklere oturmuştur. İçlerine konulan eşyalara bağlı olarak “şamdanlık, fincanlık, cezvelik, lambalık, takçağöz ve tembeldeliği”⁴⁴ de denmektedir. Bazen gilve (givle, givli)⁴⁵ gibi yöresel adlarla da anılmaktadır (Şekil 21).

Bu ufak hücrelerin iki yanında yer alan ve şerbetlik kemeri hizasından başlayarak şerbetlik nişin (hücre duvarının) tabanındaki tezgah (kahve, şerbet vd. içeceklerin hazırlanmasında masa ya da konsol görevi yapan kısım) üzerinde sonlanan, yarım daire profilli yivli sütunçeler bulunmaktadır (Şekil 22).

Kalkık kemerli⁴⁶ şerbetlik nişinin (hücre kemerinin) üstünde yer alan madalyonda II. Mahmud döneminde yaygınlaşan Ampir (Empire) üslubunda yıldız ve merkezden dışa doğru ışın biçiminde dağılan çizgiler görülür. Şerbetliğin köşeleri, Batı tarzında, çeşitli boyutlarda bitki bezemelerle süslenmiştir. Buradaki bezeme unsurları, Ampir bezeme tarzına uygun olarak birbirinden ayrıklı şekilde tek tek işlenmiştir.

Şerbetlik hücresinin (nişinin) üzerinde yer alan ve kemer köşeliklerini de içeren panonun ortasındaki yuvarlak

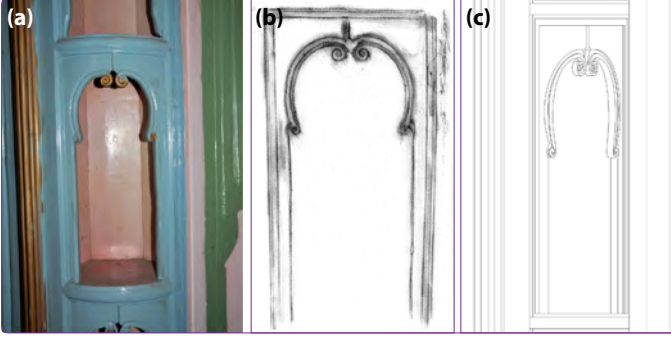
⁴³ Tarihi kökleri eski dönemlere kadar uzandığı sanılan bu nişlerin 19. yüzyıla kadar sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. (Tanman, 2008, s. 139.)

pılan girinti; yuva, oyuk raf” Hasol, 1979, s. 483.

⁴⁵ Kuban, 1995, s.253

⁴⁶ Arseven, 1957, s. 1007.

⁴⁴ “Duvarlarda öteberi koymak için ya-

Şekil 21. (a-c) Z-06 no'lu başodanın kuzeydoğu duvarında yer alan şerbetlik givlesi, istampajı ve çizimi.

madalyonun içinde, merkezden dışa doğru ışın biçiminde dağılan ve güneş motifini anımsatan ögenin üstünde kanatlarını yana doğru açmış, kanatlarından biri kırık çift başlı kartal figürü⁴⁷ yer almaktadır (Şekil 23).

Şerbetlik hücresinin üstündeki içerlek panoyu kuşatan bezeme şeridi üzerinde belli aralıklarla serpiştirilmiş Batılılaşma sonucu Osmanlı bezemesine giren⁴⁸ bitkisel motifler yer alır. Bu bezeme şeridinin altında, şerbetlik kemerinin başlangıç hizasında iki ayrı vazo içinde farklı çiçek demetleri resmedilmiştir.

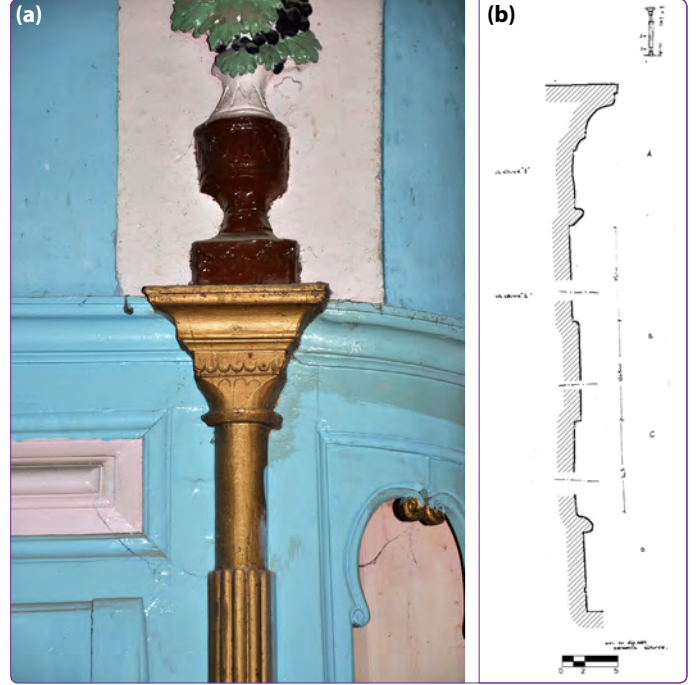
Şerbetliğin sağındaki döşeklik kapakları oda kapısı gibi süslemelidir. Kapı tablasının ortasında oyma gül motifi ile alt ve üst kısımlarında simetrik yerleştirilmiş sitalize lale motifleri yer almaktadır. Pano kısmı yarım daire şeklinde ufak dişlerle çerçeveselmiştir. Şerbetliğin solundaki raflı dolap kapakları sade ve süslemesiz olup, üst kısımlarında dikdörtgen ahşap panolar yer alır (Şekil 24).

Asaba (düz), kaval (dışbükey) ve kepçe (içbükey) profilli silmeler, kuzeybatı duvarındaki pano (duvar zarı), kuzeydoğu duvarındaki yüklük, şerbetlik ve güneydoğu duvarındaki oda kapısı boyunca devam ederek tüm bu elemanları birbirine bağlar (Şekil 25).

Geleneksel ahşap sivil mimaride yapı öğelerinde (pencere, kapı ve tavanlarda) yaygın olarak kullanılan silmelerin (profillerin) özellikleri, hangi tip profillerin nerelerde kullanıldığı, zamanla nasıl bir değişim gösterdikleri belirsizdir. Bu

⁴⁷ İlk defa ilk Çağ'da Sümer kabartmalarında görülen kartal figürünün daha geç devirlerde oldukça yaygın olarak geniş bir coğrafyada uygulandığı bilinmektedir. C.E. Arseven, zamanla evrensel bir bezeme unsuru haline gelen kartal figürünün Orta Asya Türkleri'nden geldiğini belirtmektedir (Arseven, 1957, s. 968). Sanat tarihçi Yaşar Çoruhlu yapılan araştırmalarda kartalın ve kartal cinsi (şahin, doğan, atmaca v.d..) diğer kuşların Türk mitolojisinde çok önemli bir türeme sembolü olduğuna dikkat çekmektedir. (Çoruhlu, 1995, s. 75) Eski Türklerin dini Şamanizm'de de kartal kutsallaştırılır. İlk Şamanın (Eski Türkler'de ve Orta Asya'da ruhlarla münasebeti olduğuna inanılan rahib nevinden adamlar ki hastalara ilaç ve afsun yapar ve dini hususatta rehberlik ederler) bir kartal olduğuna inanılır. (Arseven, 1983, s. 1862, Armutak, 2004, s. 143) Hıristiyan sembolizminde ise göğe yükselmeyi, yeniden doğuşu, cömertliği, gücü, ve gururu simgelemektedir. (Çoruhlu, 1995, s. 86).

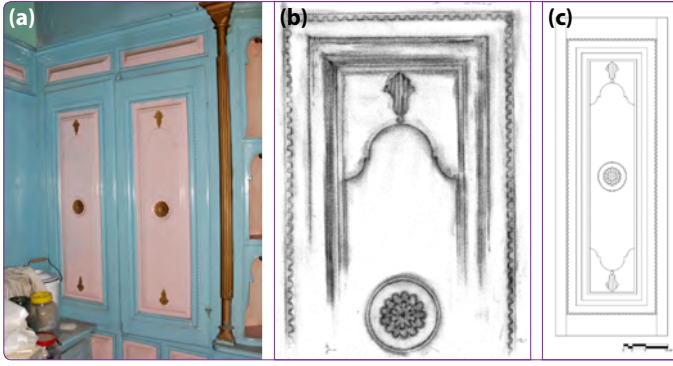
⁴⁸ 18. yüzyılda Avrupa'dan Osmanlı sanat ortamına ulaşan çeşitli mobilya ve eşyalara (ahşap duvar panosu, kapı, şömine, ayna çerçevesi vd.) ait çizimlerde Batılı motifler yer almaktaydı. Bunlar klasik Osmanlı mimari geleneğine uyduğu kadarıyla kullanılmışlardır. (Kanlıçay, 2007, s. 33.).

Şekil 22. (a, b) Z-06 no'lu başodanın kuzeydoğu duvarında yer alan şerbetlik sütuncesi ve tarak izi.

Şekil 23. Z-06 no'lu başodanın kuzeydoğu duvarında yer alan şerbetliğin bezeme detayları.

Şekil 24. (a-c) Z-06 no’lu başodanın kuzeydoğu duvarındaki döşeklik kapağı, ıstampa ve çizimi.

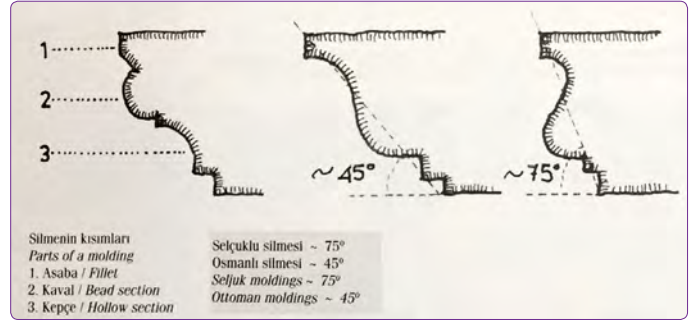

Şekil 25. (a, b) Z-06 no’lu başoda silmelerinden alınan tarak izi ve çizimi.

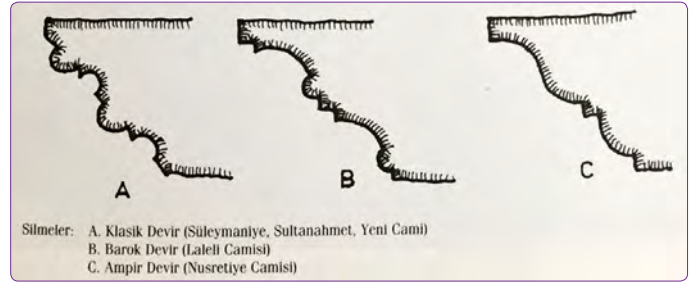
durum, Batılılaşma öncesine ait ahşap yapı ayrıntılarının günümüze yeteri sayıda ulaşamamış olmasından, aynı zamanda bilimsel yöntemlerle belgelenememiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Barok ile başlayan Batılılaşma sonucu bütün diğer bezeme unsurlarında olduğu gibi silme şekillerinde de değişimler olmuş, eski dolap profilleri zamanla muhtemelen terk edilmiş ve yerlerini Baroğa has abartılı örnekler almıştır.

Yatay düzlemlerle yaklaşık 45 derece açı yapan klasik Osmanlı silmeleri asaba-kepçe-kaval üçlüsü çok kere muhafaza edilmiş ancak boyutları büyümüştür. Barok Devir’de tekrarlanan asabalar, abartılı kepçe-kaval takımları kullanılırken, Ampir Devir’de daha geniş içbükey kavisler, asabasız birbirine bağlanan (S formları) ve kepçe-kaval ikilisinin tekrarları kullanılmıştır.⁴⁹ Pehlivan Evi’nde de sıklıkla kullanılan ahşap silmeler ve bezemenin genel karakteri ele alındığında ağırlıklı olarak Ampir üslup özellikleri taşıdığı söylenebilir (Şekil 26 ve 27).

Germir evlerinde seki altında, kolçak (yanlık⁵⁰, kol desteği⁵¹) ve yüklük arasında kalan bölüm kimi evlerde dolap ya da büfe, kimi evlerde “Cağ, Çağ”⁵² olarak kullanılmıştır. Pehlivan Evi’nde ise bu bölüm yaklaşık 100 cm genişliğinde

Şekil 26. Selçuklu ve Osmanlı dönemi silmelerinin asaba, kaval, kepçe kısımları.

Şekil 27. Klasik, Barok ve Ampir devir silmelerine ait örnekler.

Şekil 28. Z-06 no’lu başodanın kuzeybatı duvarındaki sabit mobilyalar, 2016.

de, 50-55 cm yüksekliğinde kapaklı dolap şeklinde düzenlenmiştir. Bu dolabın arkasında, yüklük hizasında sonlanan düz bir pano (duvar zarı) yer almaktadır (Şekil 28 ve 29).

Bahsi geçen kapaklı dolabın sağında yer alan ve hareketli bir yüzey bezemesine sahip olan kolçağın (sedir yanlığının) ön yüzü daha çıkıntılı olup, düşey yivlerle ve bu yivleri çevreleyen ufak dilimli motiflerle süslenmiştir. Ayrıca yanlığın sol yüzeyindeki kapaktan da anlaşıldığı gibi 27 cm. kalınlığındaki mobilya ufak raflı bir dolap olarak kullanılmaktadır (Şekil 30–32).

Odanın kuzeybatı ve güneybatı duvarı boyunca (L şeklindeki) konumlanan ve seki üstünde yer alan sedir (uykuluk⁵³) sekisi, döşemesiz olarak yaklaşık 30 cm yüksekliğindedir.

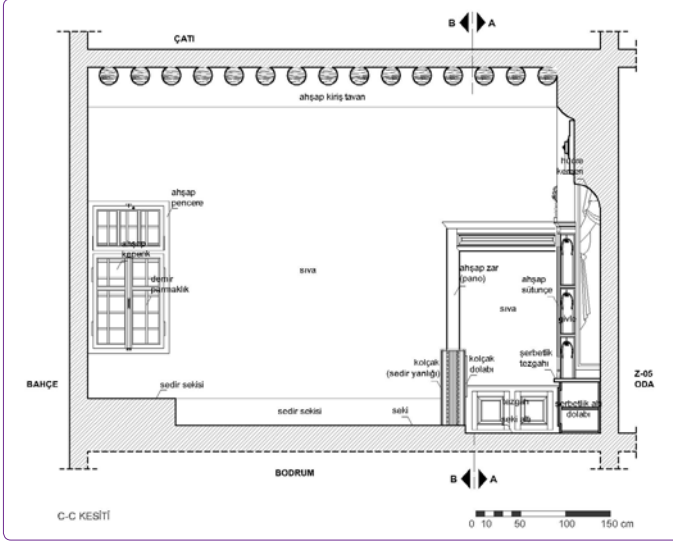
⁵³ Kuban, 1995, s. 259.

⁴⁹ Uluengin, (2016), s. 199.

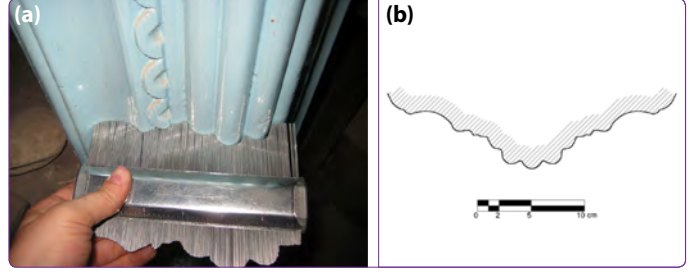
⁵¹ Eldem, 1987, s. 31.

⁵⁰ “Kanape, koltuk, sedir gibi oturulacak mobilyaların iki yanlarında, kolları dayamaya mahsus kısım, kol dayamalık” Arseven, 1983, s. 2210.

⁵² “Seki altında ortası delik, su akıtılacak yarayan taş, gusülhane.” Kuban, 1995, s. 251.

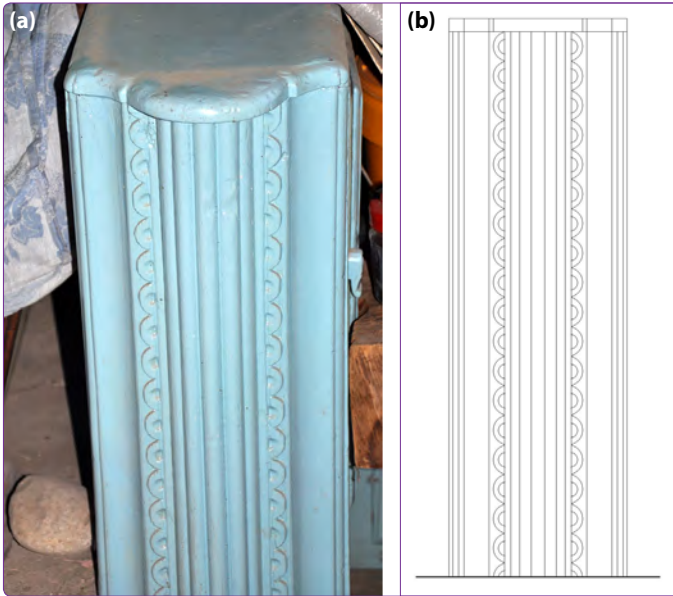
Şekil 29. Z-06 no'lu başodanın kuzeybatı duvarındaki sabit mobilyaların önden görünüşü.

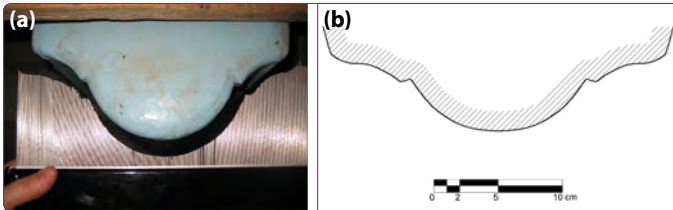
Şekil 32. (a, b) Z-06 no'lu başodanın kuzeybatı duvarındaki kolçaktan alınan tarak izi ve çizimi.

Şekil 33. Z-06 no'lu başodanın güneybatı duvarındaki sabit mobilyaların, 2016.

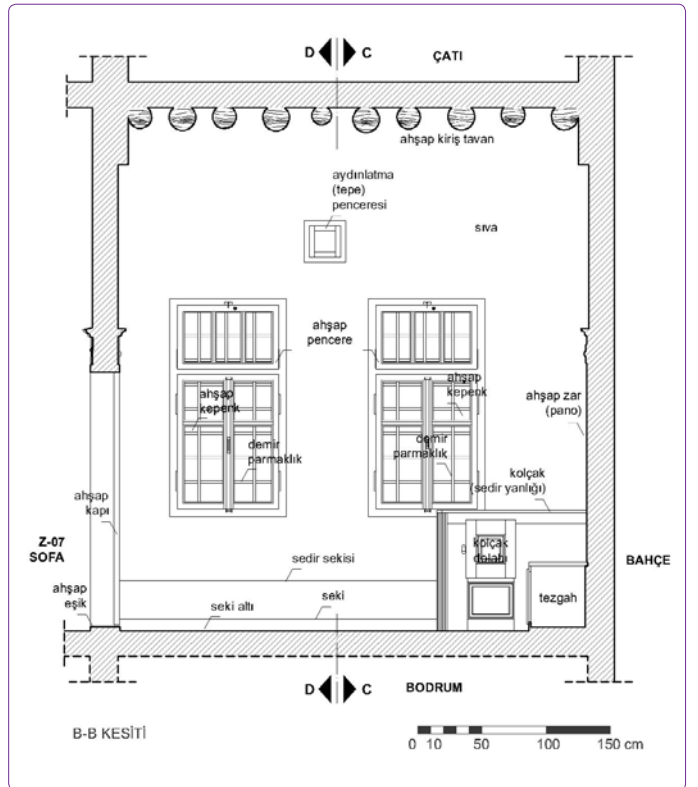

Şekil 30. (a, b) Z-06 no'lu başodanın kuzeybatı duvarındaki kolçak ve çizimi.

Şekil 31. (a, b) Z-06 no'lu başodanın kuzeybatı duvarındaki kolçak başlığından alınan tarak izi ve çizimi.

Konutun yapıldığı tarihte sekilerin üzerlerine şilte, minder ve ot yastıklar atılarak geleneksel Türk odasında olduğu gibi manzaraya (bahçeye) dönük bir oturma düzeninin sağlandığı düşünülmektedir (Şekil 33 ve 34).

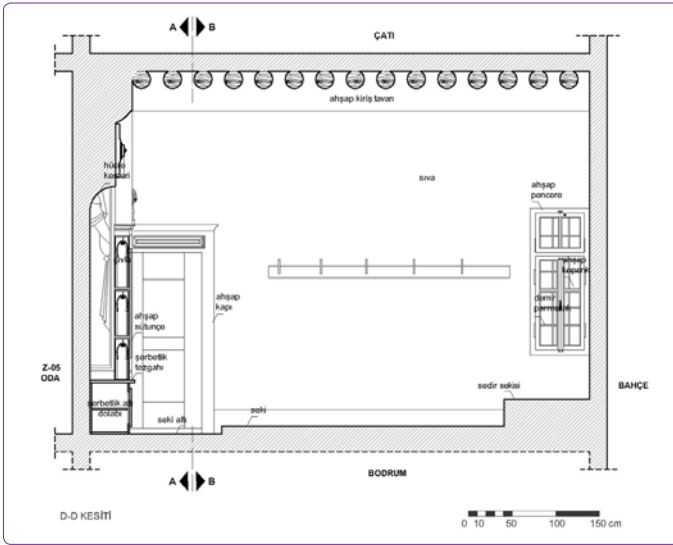
Şekil 34. Z-06 no'lu başodanın güneybatı duvarındaki sabit mobilyaların önden görünüşü.

Şekil 35. Z-06 no’lu başodanın güneydoğu duvarındaki sabit mobilyalar, 2016.

Şekil 37. Yüklük ve Şerbetlik örneği (Safranbolu, Gökçüoğlu Bağ Evi).⁵⁴

Şekil 36. Z-06 no’lu başodanın güneydoğu duvarındaki sabit mobilyaların önden görünüşü.

Üzerinde oda girişi kapısının ve köşe pencerelerinden birinin yer aldığı güneydoğu duvarı ise oldukça sade ve süslemesizdir (Şekil 35 ve 36).

Sonuç

Germir’de en iyi korunmuş sabit mobilyalarının bulunduğu evlerden biri olan “Mehmet Pehlivan Evi Başodası” örneği üzerinden yapılan değerlendirilme, tüm Germir evlerindeki sabit mobilyalara, Osmanlı Batılılaşma döneminde Anadolu’daki Türk-İslam, Hıristiyan azınlık ve Hıristiyan Türklerin (Türkofon’ların) evlerindeki sabit mobilyalara da ışık tutacaktır. Pehlivan evinin sabit mobilyaları yukarıda belirtilen unsurların birbirine karıştığı ve kaynaştığı ilginç bir örnektir.

20.yy. başlarına kadar farklı kültürlerin temsilcilerinin (Müslüman-Türk, Rum ve Ermeni’lerin) birarada yaşadıkları Germir Köyünde, Müslüman ve Hıristiyan halkın evlerinde kullandıkları sabit mobilyaların (sediir, yüklük, şerbetlik, ocak vd.) benzerleri Osmanlı Anadolu’sunun farklı bölge-

Şekil 38. Yüklük, Şerbetlik ve Ocak örneği (Ereğli Kent Müzesi).⁵⁵

lerinde (İç Anadolu, Karadeniz, Ege vd.) de yaygın olarak kullanılmaktaydı.

Örneğin; Batı Karadeniz Bölgesi’ndeki Safranbolu (Şekil 37) ve Ereğli evlerinde yer alan yüklük ve şerbetlikler, Pehlivan Evinin Başodası’ndaki yüklük ve şerbetlik gibi sabit mobilyalarla aynı şekilde yerleştirilmiş ve tasarlanmıştır. Odaya girildiğinde sekialtıdan kalan bu mobilyalar Pehlivan evinde olduğu gibi yatay ve düşey olarak incelendiğinde başlıca üç bölümden meydana gelmektedir. Şerbetlik gilveleri de aynı şekilde üçlü takımlar halinde düzenlenmiştir. Üzerlerindeki oymalar Ampir tarzındadır.

Ereğli’de Kent Müzesi olarak restore edilen tarihi evdeki şerbetliğin alt kısmında Pehlivan evinden farklı olarak bir ocak bulunmaktadır (Şekil 38). Pehlivan evinin başodasında şerbetlik mobilyasının altı ise kapaklı dolaplar şeklinde düzenlenmiş olup altında ocak yer almamaktadır.

İç/Orta Anadolu’da Osmanlı dönemi konutlarında evlerin başoda ve diğer odalarında da benzeri düzenleme-

⁵⁴ Günay, 1989, s. 212.

⁵⁵ Vedat Ağca Kişisel Fotoğraf Arşivi.

Şekil 39. Yüklük ve Şerbetlik örneği (Balıseyh, Hasan Pehlivanlı Evi).⁵⁶

Şekil 41. Yüklük ve Şerbetlik örneği (Yozgat, Sarıkaya Köy Odası).⁵⁸

Şekil 42. Yüklük ve Şerbetlik örneği (Uşak, Ali Osman Tosun Evi).⁵⁹

Şekil 40. Yüklük ve Şerbetlik örneği (Keskin, 91 ada 5 parsel).⁵⁷

ler ve sabit mobilyalar görülmektedir. Bunlardan Kırıkkale Balıseyh'deki Hasan Pehlivanlı Evi ile Kırıkkale Keskin'deki 91 ada 5 parsel'de yer alan evlerin başodalarında, Pehlivan Evinde olduğu gibi seki, sedir, şerbetlik vd. örnekler ile karşılaşılmaktadır. Bu sabit mobilyaların oda içindeki ko-

numları ve bölümleri de neredeyse aynıdır. Ancak şerbetlik nişinin arka ve yan yüzeyleri (duvarları) farklı tasarlanmıştır. Kırıkkale Balıseyh'deki Hasan Pehlivanlı evinin şerbetliklerindeki nişlerin arka yüzeyleri açık raflı veya camekanlı olarak çözümlenmiştir. Evin diğer odasındaki şerbetlik gilleri ise ikişer ikişer yan yana konularak düzenlenmiştir (Şekil 39). Balıseyh ve Keskin evleri ile Yozgat Sarıkaya'daki Köy Odası'ndaki yüklükler üstlerindeki musandıra⁶⁰ dışında Pehlivan evindeki yüklük düzenlemesi ile hemen hemen aynıdır (Şekil 39–41).

Ege Bölgesi'ndeki Uşak Evleri'nin başodalarındaki sabit mobilyalar da Pehlivan evine benzemektedir. Örnek olarak, Hasan Okan Evi'nin üst kat odalarındaki sedirler⁶¹ tıpkı Pehlivan evi ile diğer Germir evlerindeki gibi duvar kenarında ve pencere önlerinde yer almaktadır. Yine Uşak'ta benzer mobilyaların yer aldığı Ali Osman Tosun Evi'ndeki

⁵⁸ Vedat Ağca Kişisel Fotoğraf Arşivi.

⁵⁹ Sayan, 1997, s. 28.

⁶⁰ "Yüklüğün üstünde eşya koymaya veya meyve kurutmaya yarayan yer." Kuban, 2017, s. 254.

⁶¹ Uşak evlerindeki bu sabit oturma düzenine maket (makat) adı verilmektedir. Ayrıca malzemesi taş değil ahşaptandır.

⁵⁶ Vedat Ağca Kişisel Fotoğraf Arşivi. ⁵⁷ Vedat Ağca Kişisel Fotoğraf Arşivi.

oda da iki yanında yüklük, ortasında çiçeklik (şerbetlik) ile Pehlivan evine benzemektedir. Tümüyle ahşaptan olan şerbetlik nişinin yan duvarlarındaki bezemeli gilveler, Pehlivan evinin alçıdan kabartmalı şerbetlik niş ve gilvelerinden farklıdır (Şekil 42). Uşaktaki diğer ev olan Murat Dokur Evi’nin başodasındaki yüklük ve çiçekliğin (şerbetlik) nişi ise camekanlı olarak düzenlenmiş olup raflı dolap görünümündedir.

Yukarıda örneklerden de anlaşılacağı üzere, Osmanlı-Türk dönemi Anadolu’sunda yaygın olarak kullanılan bu mobilyalar çoğunlukla Hıristiyan nüfusun yaşadığı Germir’de de aynı şekilde uygulanmıştır. Oda içlerindeki konumları, tasarım özellikleri, bölümleri, ufak tefek bazı farklarla bezeme özellikleri bazı farklara rağmen aynıdır. Hatta bu mobilyaların Hıristiyan azınlıklar tarafından da benzer adlarla⁶² anıldıkları da görülmektedir. Onlar da tıpkı Müslüman Türkler gibi uyumak için sedirleri, depolama ve sergileme amaçlı yüklük ve şerbetlikleri kullanmışlar, ısınmak için seki üstünde kurulan tandır⁶³ etrafında toplanmışlardır. Bu noktada bir konu dikkati çekmektedir. O da Germir’deki Hıristiyan azınlığın bazı kaynaklara göre Türk kökenli, yani Türkofon⁶⁴ olmalarıdır.

Mehmet Pehlivan evinin başodasında yer alan şerbetlik nişinin en üstünde bir kuş figürünün kullanıldığı görülmektedir. Müslüman Türklerin Anadolu Selçukluları ve Beylikler dönemlerinde daha çok kullanmış oldukları kuş-kartal motiflerinin burada görülmesi ilgi çekicidir. Bu ve benzeri bezeme öğelerinin Selçuklu-Beylikler dönemi kalıntısı mı olduğu, yoksa Batılılaşma sonucunda mı uygulandığı konusu araştırılmalıdır. Türkiye’de/Anadolu’da, Batılılaşma öncesi ve Bizans sonrasında Hıristiyan azınlıkların sanatının

nasıl bir şekil aldığı konuları iyice çözümlenmeden, figür ve diğer bazı bezeme öğelerinin doğrudan Batılılaşma sonucu mu Anadolu’ya geldiği yoksa Anadolu’nun eski geleneklerinin mi etkisinde mi kaldığı, ya da Türklerin Anadolu’ya getirdikleri unsurlar mı oldukları iyice anlaşılmadan ve çözümlenmeden karar verilmemelidir. Osmanlı sanatındaki Batılılaşma akımları (Yeni-Ampir ve Eklektik) Müslüman ve Hıristiyan tebayı aynı şekilde etkilemiştir.

Germir’deki Mehmet Pehlivan evi başodasındaki mobilyaların Müslüman Türklerin etkisinde kalmasını daha kolay anlayabilmek için Anadolu’da Müslümanlığın, Türklüğün, Hıristiyanlığın⁶⁵ ve azınlığın nasıl harmanlandığını, benzediğini ya da ayrıştığını görmek gerekir. Osmanlı Türkiye’sindeki geleneksel konutlar bu durumu en iyi açıklayan unsurlardandır:

Germir’deki Hıristiyan evlerinde zaman zaman Türk evi plan şeması kullanılmış olmasına rağmen planda bazı farklar da vardır. Müslüman evlerinin aksine, Gayrimüslim evlerinde odadan odaya geçilebilmektedir. Müslüman-Türk evlerindeki mahremiyet algısı farklıdır ve içe dönük bir plan geliştirilmiştir. Gayrimüslimlerin evleri ise dışa dönüktür. Müslümanlar’ın evlerine giriş, bahçe olarak da kullanılan, çok işlevli avlu üzerinden yapılmaktadır. Gayrimüslimler ise evlerine doğrudan sokağa açılan sokak kapısından girmektedirler. Gayrimüslim evlerinde, eğer varsa avlu, evin arka bahçesini oluşturmakta ve geçit olarak kullanılmamaktadır. Evlerinde üretim yapan Hıristiyanlar, bodrum katlarındaki mahzenlerde şarap üretmektedir.⁶⁶ Müslüman-Türklerin evinde şarap mahzenleri yerine başka üretim alanları bulunmakta, evin yanındaki avluda/bahçede, bahçedeki müştemilatta açık alanlarda üretim yapmaktadırlar; muhtemelen geç devirlerde de bodrum katlarını kullanmaya başlamışlardır.

Yukardaki kısa açıklamadan Germir’deki Hıristiyan evlerinin plan açısından Müslümanların evlerine benzediği ve farkları bulunduğu anlaşılmaktadır. Sadece Germir için değil, bütün Osmanlı Anadolu’yu için buna benzer bir değerlendirme yapılabilir. Buradan çıkarılabilecek en önemli sonuç, birarada yaşayan halkların birbirlerini etkiledikleri ve neticede benzer⁶⁷ ve farklı yanları olan kültürler oluşturdıklarıdır. İslamiyetle beraberinde gelen Arap etkisi sonucu Türklerde gelişen yeni mahremiyet anlayışı, ev girişlerini ve odalar arasındaki bağlantıları etkilemiş olabilir. Germir’de Hıristiyanların Türk kökenli (Türkofon) olması da Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında ortak değerlerin oluşmasına yol açmış olabilir.

⁶² Tehcir ile birlikte Yunanistan’a gönderilen Charikleia Bostantzoglu (Harikleia Bostancioğlu)’na ait 27.9.1957 tarihli Yunanca belgede “*Sedir (Setiri), Serpetlik ve Tandır Minderi*” gibi bazı mobilya ve eşyalar hakkında tanımlamalara yer verilmiştir. Bunlardan;

Sedir (Setiri) mobilyası; kışın tahtadan yazın taştan oluşan ve duvarların yanında bulunan divanlara verdiğimiz isimdi. Sedirin üstüne veya yere ise uzun-dar döşekleri koyup üzerlerine oturuyorduk. şeklinde anlatılırken, Şerbetlik (Serpetlik) mobilyası; “*Tüm odalarda şerbetliğimiz vardı. Sadece skemni ve gaz odalarında yoktu. Serpetlik tahtadandı ve duvarın içine gömülüydü, aynı yüklükler gibi. Yukarı kısmında iki kanattan oluşan bir dolabı vardı ve bunu kilitleyip içine değerli eşyalarımızı yerleştiriyorduk. Mücevher, para v.b. Dolabın hemen iki yanında birtakım yerler vardı ve bunların üstünde örtü yoktu, buraya lambayı veya başka birtakım eşyaları yerleştiriyorduk. Dolabın hemen altında masa şeklinde bir tahta vardı. Bunu hemen altındaysa alçak bir dolap daha vardı. Bunun içine bardakları, tatlı kaşıklarının bulunduğu gümüş kadehi ve değerli servis malzemelerimizi koyuyorduk.*” şeklinde anlatılmaktadır.

Ayrıca ısınma amaçlı kullandıkları Tandır’a ait Minder’nden; “*Yere koyduğumuz ve skemninin etrafında oturduğumuz bir çeşit yastığa minder (minteri) adını veriyorduk. Minderin içinde ya yün veya pamuk vardı ve üstü de tek renkten oluşan bir kılıfı kaplıydı ve bunun hemen üstünde de dal desenli veya çizgili başka bir kılıf vardı.*” olarak söz edildiği görülmüştür. (Küçük Asya Araştırma Merkezi / Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Atina), Sözlü Gelenek Arşivi (Αρχείο Προφορικής Παράδοσης), Kermira (Κερμύρα) dosyası: ΚΑΠ 85-88.)

⁶³ “Eski Türk evlerinde bacak ve ayakları ısıtmak için bir iskemle altına konarak üstüne yorgan örtülen mangal.” Arseven, 1983, s. 1909.

⁶⁴ Ortodoks Rum; bunlara Türkofon Rum, Karamanlı ya da Anadolu Türkleri de denilmektedir. Bölgede yaşayan Hıristiyanların anadilleri Türkçeydi ve başka dil bilmezlerdi. (Cömert, 2014, s. 118).

⁶⁵ Anadolu’da Hıristiyan azınlık kültürünün birarada ele alınmasının nedenlerinden biri de bunların birbirine yakın olmasındandır: Osmanlı dönemi konut mimarisinde Rum’larla başlayan farklılaşma, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ermeniler tarafından sürdürülmüştür, ancak 20. yüzyıl başlarında dahi ayrı bir Ermeni ya da Rum evinden söz etmek zordur Tanyeli, 2003, s. 238.

⁶⁶ Büyükmhçı, 2005, s. 84.

⁶⁷ “Harem-Selamlığın bulunmadığı Gayrimüslim evlerindeki “misafir odası” kavramı “başoda” yerine kullanılmaktadır.” Büyükmhçı, 2005, s. 77, s. 87.

Sonuçta Germir'deki Pehlivan Evinin başodasındaki sabit mobilyaların Müslüman Türklerin başodalarındaki sabit mobilyalarla neredeyse tıpatıp aynı olduğu söylenebilir. Bir Hıristiyan evi olarak inşa edilen Germir'deki Pehlivan Evinin başodasındaki sabit mobilyaların bu denli Müslüman Türklerin evlerindeki eşyalara benzemesi ilgi çekicidir. Pehlivan evinin başodası ve içindeki mobilyalar, halklar ve kültürler arası etkileşimlerin her alanda tasarımı nasıl etkilediğini gösteren iyi bir örnek olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynaklar

- Altuğ, Y. (2016) Ermeni ve Rum Kültür Varlıklarıyla Kayseri, İstanbul, HDV Yayınları.
- Armutak, A. (2004) "Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi II. Sürüngenler, Balıklar, Kanatlılar ve Mitolojik Hayvanlar" İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, Cilt 30, Sayı 2, s. 143-157.
- Arseven, C. E. (1957), "Istampaj, Kartal, Kemer", Sanat Tarihi Ansiklopedisi, C.II, s.764, s.968, s. 1007.
- Arseven, C. E. (1983), "Paygâh, Şaman", Sanat Tarihi Ansiklopedisi, C.IV, s. 1598, 1862.
- Arseven, C. E. (1983), "Yanlık, Yatak Dolabı", Sanat Tarihi Ansiklopedisi, C.V, s. 2210, s. 2224.
- Büyükmıhçı, G. (2005), "Kayseri'de Yaşam ve Konut Kültürü", Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Çelebi, Ç. L., (2017), "Konut ve Göç: 19. yüzyıl Kayseri Rum Evleri", Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt 32, Sayı 1, s. 17-45.
- Çokona, A. (2016) 20.yy Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri, İstanbul, Literatür Yayıncılık.
- Cömert, H. (2010), "Germir", Kayseri Ansiklopedisi, C.2, s. 353.
- Cömert, H. (2014), Germir, Kayseri, Mazaka Yayıncılık.
- Çoruhlu, Y. (1995) Türk Sanatında Hayvan Sembolizm, İstanbul, Özal Matbaası.
- Demiraslan, D. (2005), "Türkiye'de Oturma Mobilyası: Batılılaşma ve Değişim" Arredamento Mimarlık, Sayı 100+85, s. 119-123.
- Eldem, S. H. (1987) Türk Evi, C.III, İstanbul, Türkiye Anıt, Çevre, Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş.
- Günay, R., (1989), Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hamilton, W. J. (2013) Küçük Asya, Ankara, Midas Yayın No:1.
- Hasol, D. (1979) Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul, Yem Yayınları.
- İlter, F. (1988) "19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Mimarlığı'nda Kayseri Yöresi Hıristiyan Yapıları: Germir ve Endürlük Kiliseleri" Bellekten, Sayı 205, s. 1666.
- Kanlıçay, S. S., (2007) "Barok-Rokoko Yorumlu 18. yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797)", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Kartal, M. (1990) "Eski Kayseri Evinde Taşın Kullanımı" İlgı Dergisi, Yıl 24, Sayı 61, s. 11.
- Korat, G. (2000), "Mazattaki Kasaba Germir" Agos Gazetesi, s.12.
- Kuban, D. (1995) Türk "Hayat"lı Evi, İstanbul, Mısırlı Matbaacılık A.Ş.
- Kuban, D. (2017) Türk Ahşap Konut Mimarisi 17-19. Yüzyıllar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rizos, N. S. (1856) Kapadokika, İstanbul, Anatoli Matbaası.
- Sayan, Y. (1997) Uşak Evleri, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tanman, M. B. (2008) "Sadullah Paşa Yalısı'nın Geç Dönem Osmanlı Mimarlığındaki Yerine İlişkin Bazı Gözlemler", Ed.: Deniz Mazlum (editör) Sadullah Paşa ve Yalısı (Bir Yapı Bir Yaşam), İstanbul, Yem Yayın:139, s. 139.
- Tanyeli, U., (2003) "Başlangıcından Modernleşmeye Osmanlı Çağı", Sey Yıldız (yazar) Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 284-297.
- Uluengin, F., Uluengin, B., Uluengin, M. B. (2016) Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları, İstanbul, Yem Yayın No: 71.
- Yavaş, G. (2016) "İç Anadolu Bölgesi Ağızlarında Ev, Mutfak, Tarım ve Hayvancılık Terimleri Sözlüğü", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Yılmaz, F.Y, (2005), "Batı Tarzı Saray Mobilyasında Osmanlı Kimliği", İstanbul, T.B.M.M Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını No: 27.

Arşiv Kaynakları

- Abdullah Tezer Kişisel Fotoğraf Arşivi.
- Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Koruma, Uygulama ve Denetim Şube Müdürlüğü (KUDEB) Arşivi.
- Küçük Asya Araştırma Merkezi/ Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Atina), Sözlü Gelenek Arşivi (Αρχείο Προφορικής Παράδοσης), Mübadil Yerleşimleri Dosyası: No.13.
- Küçük Asya Araştırma Merkezi/ Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Atina), Sözlü Gelenek Arşivi (Αρχείο Προφορικής Παράδοσης), Kermira (Κερμίρα) dosyası: ΚΑΠ 85-88.
- Vedat Ağca Kişisel Fotoğraf Arşivi.

İnternet Kaynakları

- <https://digitalcollections.nypl.org/items/95d04112-04fd-4164-e040-e00a18067503> [Erişim tarihi: 16 Kasım 2017]